

Moment DERGİ

Hacettepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Kültürel Çalışmalar Dergisi

2015, 2(1)

ISSN: 2148-970X.

TEMA EDİTÖRLERİNDEN

Moment Dergisi'nin bu sayısının tema konusu göç. Biliyoruz ki göç, kuramsal ve deneysel çerçevesi ile oldukça geniş bir konu. Türkiye için de yeni bir gerçeklik değil. Göç, hem iç/dış göç bağlamında ve hem de emek göçü ve zorla yerinden edilmenin (*forced migration*) tarihsel örnekleriyle birlikte, Türkiye'nin özellikle 1980'lerden bu yana en acil ve can yakıcı konularından olmuştur.

Gündemimizden hiç eksilmeyen göç konusu, son yıllarda özellikle Suriye'den gelen kitlesel zorunlu göç ile acilleşti. Zira sınırdaki savaş, sınırın bu tarafına sığınmacı kamplarını, varlık-yokluk sınırındaki milyonlarca insanın mağduriyet hikâyelerini taşıdı. Sayıları iki buçuk milyonu aşan göçmenler, bize girilmesi yasak "kamplar" kadar uzakta da değil; onlar kentimizde, sokağımızda, yanı başımızda.

Ölümden yeni bir yaşama, Avrupa'ya doğru yola düşen insanların yaşadıklarının "insan hakkı" tartışmalarını sarsıntıya uğratan boyutlarına Akdeniz'de batan göçmen tekneleri ve yüzlerce insanın ölümü haberleriyle dolaylı yoldan tanıklık ettik.

Gerçek resmi görmenin olanakları, resmi yasaklar yoluyla kapatılmış durumda. Sadece konu ile ilgili yardım ve dayanışma kampanyaları örgütleyen İHD, Halkevleri, Kaos

GL, SGDD, Göç-Der gibi demokratik kitle örgütleri değil, örneğin BMMYK da kamplara giremeyebiliyor. Dahası, derginin yayına hazırlandığı günlerde, yasakların çerçevesinin biraz daha genişlediğine tanık olduk; Yüksek Öğrenim Kurumu (YÖK) konu ile ilgili akademik araştırmalar ve saha çalışmalarını, doğrudan İç İşleri Bakanlığı'nın iznine tâbi kıldı. Bu düzenlemeyi bir yasak olarak okumak işten bile değil. Dolayısıyla göçün boyutlarını tespit edecek, birlikte yaşamının olanağını üretebilecek, politik, etik ve akademik çabaların önünün kesildiğine tanık oluyoruz. Konu resmi kurumların dışından çıkıp gerçek anlamda toplumsallaşamıyor.

Yasaklar nedeniyle, medya da bilgi alanlarına sokulamıyor, bu yöndeki sorumlu habercilik girişimleri engeller ve cezalarla karşılaşılıyor. Elbette konu ile ilgili olarak, merkez medyanın tutumu da dikkatimizden kaçmamalı. Zaten bilgi fakirliği koşullarında içerik üreten merkez medya, haber engellerini sorunsallaştırmak yerine kolay haber peşinde. Olgusal bilgiye dayanmayan, parçalı, gündelik hayat karşılaşmalarından sansasyonel, şiddet içerikli haberler üreten medya, Suriyeli sığınmacıları, ayrımcılık, saldırı ve nefret hedefine dönüştürüyor; açıkça insan hakkı ihlali yapıyor. Böylelikle meseleyi çarpık ve tehlikeli bir toplumsallaşmanın konusu haline getiriyor.

Suriye (ve diğer ülke) göçmenleri gözlerimiz önünde, bilgi kaynakları ise gözlerden alabildiğine ırakken, bir yandan da siyasilerin söylemlerinin bir parçasına dönüşüyorlar: Kimileri 'misafir' ağırladığı iddiasında, Suriyeli sığınmacılara yaptığı harcamaların reklamını ve kafa başına çetelesini tutuyor. Kimileri ise onları geri göndermenin derdinde.

Bu ağır koşullar ışığında, zorla yerinden edilme deneyimlerinde göç/menlik, mağduriyetin giderilmesi, hak temelli yaklaşım ve perspektifler doğrultusunda uluslararası ölçekte tartışılıyor. Öte yandan göç/men, ulaştığı ülkelerde tüm dramatik

ve travmatik deneyimler üzerine yeni bir gerçeklik, dil, anlatı ve hayat da üretiyor. Dünyada ve zihinlerde kendine 'yer' tutmaya çalışıyor. Nitekim 29-31 Mayıs tarihleri arasında, tam da Moment hazırlanırken, Ankara'da gerçekleşen *Mülteci Filmleri Festivali* (<https://multecifilmgunleri.wordpress.com/>) sinema sanatına dönüşmüş göç/men hikâyelerini aktarıyordu. Bizler de, Moment Dergi dosya konusu içinde, konuyu olabildiğince farklı veçheleriyle tartışmayı amaçladık. Kuramsal çalışmalarla ve saha çalışmaları örnekleriyle, göçün toplumsal, ekonomik ve politik sonuçlarına dönük tartışmalar yanında, göç/menlik olgusunu bir çeşitlilik içinden görmeye, meselenin felsefi, edebi, sanatsal ve deneyimsel boyutlarına dair yazılara da yer açmaya çalıştık.

Tema dosyamızı, Gökçe Bayındır Goularas ve Ulaş Sunata'nın "Türk Dış Politikasında Göç ve Mülteci Rejimi" başlıklı makalesiyle açıyoruz. Bayındır Goularas ve Sunata makalelerinde Türkiye'de göç deneyimlerine ve göç siyasetine ilişkin, Osmanlı'nın son dönemlerinden başlayan tarihsel bir analiz yapıyorlar. Bu arka plana dayanarak, 2000'li yılların göç hareketlerine ve politikalarına AKP hükümetinin dış politikası çerçevesinden bakıyorlar. 2000'li yıllar aynı zamanda Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne (AB) uyum süreci ile imleniyor. Türkiye'nin iltica konusundaki uluslararası yükümlülükleri, bu sürecin temel bileşenlerinden biri olarak karşımıza çıkıyor. Türkiye açısından ana hatlarını "kurumsallaşma" olarak tanımlayabileceğimiz bu süreçte, Türkiye'nin Uluslararası Göç Örgütü'ne üyeliğini, Ulusal Eylem Planı'nı, geri kabul anlaşmalarını, vize muafiyetlerini, coğrafi çekincenin kaldırılması tartışmalarını, Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu ile 2013 yılında Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nün kurulmasını görüyoruz.

Tüm bu kurumsallaşma çalışmalarını, uluslararası konjonktürle okumak önemli. Bu bağlamda, hem Avrupa'nın hem de Türkiye'nin iltica politikalarını düzenlemesi açısından Arap Baharı önemli tarihsel belirleyenlerden biri olarak karşımıza çıkıyor. Bezen Balamir Coşkun'un "An Evaluation of the EU's Migration Policies After Arab

Spring” başlıklı çalışmasında, AB’nin mülteci ve göçmen politikalarına ilişkin bir çerçeve çiziliyor. Bir yanda AB’nin insanî güvenlik yaklaşımı, diğer yanda ise sınır güvenliği politikaları iflah olmaz bir çelişki gibi tartışılmaya devam ediyor. Evrensel İnsan Hakları temelinde düzenlenen uluslararası iltica politikaları, uygulamada devletler açısından *soruna* dönüşüyor. Çelişki, sığınma hakkı ile devletin ve onun vatandaşlarının çıkarları arasındaki gerilimle tanımlanıyor ve meşrulaştırılıyor. Eda Bozbeyoğlu, ilticaya ilişkin ulusal ve uluslararası sözleşme, protokol ve düzenlemeleri ele aldığı “Mülteciler ve İnsan Hakları” başlıklı makalesinde, Türkiye’nin iltica konusunda AIHM’e taşınan davalarına örnekler veriyor.

Elbette, daha önce de belirttiğimiz gibi bu coğrafyadaki ulus-devlet tecrübemizde, göçü sadece iltica bağlamında deneyimlemedik. İlk nefeste, nüfus mübadelelerini, emek göçünü, sınır içinde zorla yerinden edilmeleri, mevsimlik işçi göçünü, siyasi göçleri, eğitim göçünü sayabiliriz. Asena Pala, “Yerinden Edilme ve Yeniden Yurtlanma: Zorunlu Göç ve Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Evin Kaybı ve Yeniden Kuruluşu” başlıklı yazısında göç olgusuna, devletin sınırları içinde zorla yerinden edilme deneyimi üzerinden bakıyor. 1990’larda Doğu ve Güneydoğu’da yüzlerce köy, binlerce mezra boşaltıldı; büyük çoğunluğu Kürt olan yüz binlerce insan zorla yerinden edildi. Başta temel insan hakları olmak üzere, politik, kültürel, ekonomik birçok boyutuyla toplumsalı belirleyen bir deneyimine tanıklık ettik. Pala, Kürt zorunlu göçünü evi, evi kaybetmeyi, yeniden yurtlanmayı Kürt kadınların deneyim aktarımıyla ortaya koyuyor.

Literatürde göç olgusuna dair kategorileştirmelerden biri de, gönüllü – zorunlu göç ayrımı. Bu ayrımın naifliğini, olumsuzluğunu en görünür kılan göç deneyimlerinden birisi de işçi göçleri. Yoksulluk ve yoksunluk nedeniyle yapılan göçlerin, ekonomik ve dolayısıyla gönüllü göç kategorisinde anılması bir bakıma bu koşulların zorlayıcılığının göz ardı edilmesine dayanıyor. Üstelik koşulların zorlayıcılığı, sadece göçün nedenlerini belirlemiyor, göç sürecinin bütününe çeşitlenerek belirliyor. Bu doğrultuda

Emel Uzun, “Kürt Fındık İşçileri: Bir Karşılaşma Mekânı Olarak Akçakoca” başlıklı makalesinde, mevsimlik Kürt fındık işçilerinin göçünü, farklı etnik ve kültürel karşılaşmalar üzerinden tartışmaya açıyor.

Göçmenin yaşantısı ağırlıkla mağduriyet hikâyeleriyle çerçevesizdir. İster iç ister dış göç olsun, göçmen, ulus-devletin tanımsal kategorilerini aşındıran bir figürdür; vatandaşı tanımlayan ortaklık söylemlerini kırar; çünkü onun dili, dini, belleği, liyakati ve sadakati izomorfik ulus-devlet haritasının içinde değildir. Uzun süre istisnai statülerde yaşaması, kentte vatandaşlığı eksiltmiş bir yoksul, başka ülkede yabancı, sığınmacı, mülteci, misafir işçi olması bundan.

Post-modernizmle birlikte, modern dönem ulus-devletinin *vatandaşı* tartışmaya açılan bir kategori haline geldi. Çokkültürlülük, küreselleşme, kimlik ve tanınma politikaları gibi sınır aşırı göç hareketleri de, *sınırlandırılmış bir politik topluluğa üyelik* anlamına gelen vatandaşlık kavramının yeniden tanımlanması gerekliliğini ortaya çıkarıyor. Oya Morva'nın “Öznelerarası Bir İletişim Süreci Olarak Kültürel Vatandaşlık” başlıklı makalesinde, *kültürel vatandaşlık* kavramı merkeze alınıyor. Ana-akım çokkültürcülüğün *farklılıkların tanınması* vurgusu çerçevesinde kültürel vatandaşlığı bir *iletişim meselesi* olarak analiz ediyor.

Göç, göçmenin deneyiminde cisimleşir. Yıkıcılığı buradan gelir. Göçün sınırlara, güvenliğe, kimliklere, insan haklarına, politikalara ilişkin bir olgu olmaktan öte gerçek insanlar tarafından deneyimlenen bir süreç olduğunu görmek, insan eylemliliğinin/hareketliliğinin karşı-hegemonik potansiyelini de ortaya koyuyor. Buradan hareketle göçü, sıradan insanların kendi deneyimleri üzerinden anlamaya çalışmak, yeni bakış açıları ve yeni etnografik araştırma tekniklerini de gerekli kılabilir. Dergide bu bağlamda iki yazı yer alıyor. Gökçe Zeybek Kabakçı ve Burcu Şimşek'in, “Kültürler Arasında Göçmen Haller: Erasmus Maceram Dijital Hikâyeleri”

başlıklı yazılarında, geçici bir göçmenlik hali olarak kabul ettikleri Erasmus öğrenim hareketliliğini, buradan türeyen kültürlerarası karşılaşmaları dijital hikâyeye anlatımı atölyelerinin dinamikleri ve bu atölyelerde ortaya çıkan dijital hikâyeler üzerinden ele alıyorlar. Faime Alpagu'nun "Involving Migrant Women in Research: Potential Benefits and Limitations of the Participatory Photo Interview" başlıklı makalesiyse, Viyana'daki Kürt göçmen kadınlarla katılımcı fotoğraf görüşmesi tekniği ile yapılmış bir çalışma. Makalede hem tekniğin olanak ve sınırlılıkları hem de kadınların kamusal alan kullanımını tartışmaya açılıyor.

Göçe dair kişisel anlatıları, en başından beri, sanatın içinde de görüyoruz. Öyle ki bu anlatılar, edebiyatın ve sinemanın içinde kanonlar, jenerik alanlar oluşturuyorlar. Bu anlatılar sadece göçe dair olmalarıyla değil, aynı zamanda *ulusal* edebiyatı, sinemayı, kimliği kıran anlatılar oldukları için de kendilerine sanatın içinde yeni alanlar açabiliyorlar. Özgür Yaren, "Göçmen Sinemasını Yeniden Düşünmek" başlıklı makalesinde göçmen sinemasının bir kategori olarak ortaya çıkışını gerekli kılan koşulları ve günümüzde bu koşullardaki değişimi ortaya koyuyor. Göçe farklı bir açıdan bakan "Gitmeden Göçmek: Bir Fotoğrafçının Düşündükleri Üzerine" başlıklı makalesinde Gamze Hakverdi, göçü, Alicia Savage'ın fotoğraflarından esinlenerek felsefi bir kavrayışla ele alıyor. Hakverdi, göç olgusunun çok katmanlılığından yola çıkarak, göçün sadece fiziksel hareketlilikle deneyimlenmeyebileceğini, kendi hakikati üzerine düşünen öznenin de bir tür göç yaşadığını ileri sürüyor.

Moment Dergi bu sayısında, göçü ve ortaya çıkardığı karşılaşmaları bir çeşitlilik içinden görüyor. Dergide bu çeşitliliği besleyeceğini düşündüğümüz bir söyleşiye de yer vermek istedik. Bu nedenle derginin söyleşi bölümünü, İnsan Hakları Ortak Platformu'yla (İHOP) bir görüşmeye ayırdık. İHOP'tan Feray Salman ve Barış Karacasu'yla Suriyeli sığınmacıların *misafir* olarak tanımlanmasının ne anlama geldiğini, ardından gelen Geçici Koruma Yönetmeliği'ni, en başından beri tartışmalı

olan sığınmacı kamplarını, bu kamplara giriş izinlerinin verilmesi/verilmemesini, ilticaya ilişkin akademik çalışmaların doğrudan İç İşleri Bakanlığı'nun iznine tabi kılınmasını, Türkiye'nin ilticaya ilişkin politika oluşturma sürecini, Suriyeli sığınmacılara yönelik ayrımcılığı ve nefret suçlarını ve Akdeniz'de yaşanan ölümleri konuştuk.

Bu sayıda, dosya dışı üç yazıya yer verdik. Bu yazılardan ilki, Leyla Bektaş'ın "Göğe Uzanan Binalarda Gündelik Hayatın İnşası" başlıklı makalesi. Bektaş, sokaklarında yürürken gökyüzünü görmekte zorlandığı İstanbul'un, neoliberal politikalarca dönüştürülen gündelik hayattaki tezahürlerini rezidanslar üzerinden anlamaya çalışıyor. Etnografik yöntemle dayanan çalışmada, rezidans tipi yüksek binalarla üretilen yeni yaşam tipi kadar sosyo-ekonomik eşitsizliğin keskinleşen görünümü de ortaya koyuluyor.

İbrahim Hakan Dönmez ise "Sınav ve İktidarın Meşruiyeti: ve Padişah Keloğlan'a Sorar..." başlıklı yazısında sınıfsal eşitsizliği kabul edilebilir kılmak için eşit şartlarla yapılan sınavı araçsallaştıran iktidarı merkeze alır. Dönmez, Keloğlan masalının söylemsel analizi ile iktidar açısından bir meşruiyet aracı olan sınavın masallar yoluyla günümüze kadar nasıl taşındığını analiz ediyor.

Bu sayıdaki son tema dışı makale Şahinde Akkaya'nın. "Mahremiyet, Melankoli ve İktidar Bağlamında Antoine D'Agata" başlıklı yazısı. Akkaya fotoğraflar aracılığıyla hissedilen melankoli duygusunu, izleyici olarak dâhil olduğumuz mahremiyeti ve fotoğrafçının iktidar kavramıyla olan ilişkisini, göçebe bir yaşam süren D'Agata'nın fotoğrafları üzerinden tartışmaya açıyor.

Moment Dergi'nin bu sayısında yer alan çalışmalar, sosyal bilimlerin -anlama çabasına koşut- yöntemsel çeşitliliğine de güzel örnekler sunuyor. Söylemsel ve görsel analizler, etnografik teknikler... Bu sayının "Değıniler" bölümünde yer alan Suncem Koçer'in "I

Flew You Stayed as an Example of Domestic Ethnography” başlıklı yazısı da bu çeşitliliği domestik etnografi tartışmasıyla zenginleştiriyor. Koçer, belgesel kameranın karşı-hegemonik potansiyelini, Mizgin Müjde Arslan’ın Ben Uçtum Sen Kaldın (Ez Firişam Tu Mayi Li Cih) filmi üzerinden tartışıyor.

“Tarihten Geçenler” bölümümüzü Yaşar Kemal’e ve Gabriel García Márquez’e ayırıyoruz. Biz Moment Dergi’nin Göç sayısını hazırlarken, Yaşar Kemal ve O’ndan sadece 10 ay önce de Gabriel García Márquez hayatını kaybetti. Biri *toplumcu gerçekçiliğin*, diğeri *büyülü gerçekçiliğin* usta yazarları; 20. yüzyılın tanıklıklarını tarihe düşen incelikli kalemleri... Her iki yazarın da tarihe düştüğü notlar önemli, çünkü o anlatılar sıradan insanların rutin, kendiliğinden, toplumsal, büyümlü gerçekliklerini temel alıyor. Bu bölümde yer alan ilk yazımız, “Kıyamete Kadar Yaşar Kemal’i Okumak”. Yalçın Armağan bu yazısında Yaşar Kemal’e, edebiyat tarihinin içinden bakıyor. Bir edebî yapıtın, *kendi başına var olan değil yapılmış bir tarihi vardır* diyen Armağan, Yaşar Kemal’in edebî üretiminin tarihini ortaya koyuyor. İkinci yazımız ise Özlem Atar’ın “Yaşar Kemal ve Gabriel García Márquez’i Anmak” başlıklı makalesi. Kemal’i *Ortadirek* ve Márquez’i *Yüzyıllık Yalnızlık* romanlarıyla anan Atar, iki usta yazarı *gökten yağın sarı çiçeklerle uğurluyor*.

Bu sayımızın “Kitap Eleştirileri” bölümünde iki yazı yer alıyor. İlk yazı Ergin Bulut’un “Çağrı Merkezlerinde Emek Süreci ve *İnatçı Köstebeklerin Deneyimi*” başlıklı yazısı. Bulut, Gamze Yücesan Özdemir’in 2014 yılında yayınlanan “İnatçı Köstebek: Çağrı Merkezlerinde Gençlik, Sınıf ve Direniş” kitabını ele alıyor. Bulut, Yücesan Özdemir’in çalışmasını işçi sınıfının yok olup olmadığı, beyaz yakalıların işçi olarak değerlendirilip değerlendirilemeyeceği gibi tartışmalar içerisinden değerlendiriyor. İkinci yazı ise Eren Ekin Ercan’ın “Netokrasi, Netokratlar ve Mobilistik Gerçeklikler” başlıklı çalışması. Ercan, Alexander Bard ve Jan Söderqvist’in *Fütürika Üçlemesi*’nin (*The Futurica Trilogy*) ilk kitabı olan *Netokratlar’ı* (*The Netocrats*) ele alıyor. Yazarlarının, teknolojinin, felsefi,

sosyolojik ve siyasal bir tartişmasına giriştikleri kitaba ilişkin Ercan, kavramsal ve olgusal boyuttaki sorgulamaların okuyucu aēısından kaēınılmaz kılındıēını belirtiyor.

Bu sayının hazırlanmasında katkılarından dolayı yazarlara ve hakemlere çok teşekkür ederiz.

Umarız ilgi çekici bir okuma olur...

Hatice řule Oēuz

Gülsüm Depeli